

УДК 336.719

JEL Classification: E 52

НЕГАТИВНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Дубровін О.В., здобувач

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи», м. Київ

Анотація. Предметом статті є процеси забезпечення фінансової безпеки держави у банківській сфері. Мета статті полягає у визначенні взаємозв'язку між банківською системою і фінансовою безпекою держави, встановлення основних найбільш шкідливих для фінансової безпеки диспропорцій, що сформувалися в банківській системі України, та визначення способів їх усунення у майбутньому.

За допомогою методів статистичного аналізу та порівняння на підставі методології системного підходу розглянуто питання взаємозв'язку банківської системи та фінансової безпеки держави. Встановлено вплив кризи банківської системи на розвиток та зниження рівня забезпечення фінансової безпеки держави. Визначено негативні чинники, що перешкоджають ефективному функціонуванню економіки, її сталого розвитку та банківської системи. На основі аналізу вжитих НБУ заходів обґрунтовано шляхи щодо зниження рівня загроз фінансовій безпеці держави: активізації кредитування банками економічного розвитку базових галузей економіки; забезпечення подальшого зниження рівня облікової ставки як основного джерела для здешевлення кредитних ресурсів за рахунок стабілізації ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках; надання учасникам ринку з боку НБУ рефінансування виключно на рівні відпливу депозитів; забезпечення додаткової капіталізації банків їх акціонерами, шляхом поступової відмови від чинних обмежень руху капіталу в частині виплати дивідендів за кордон; завершення процедури оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків.

Отримані результати можуть бути використані у діяльності НБУ та інших органів виконавчої влади, що займаються питаннями державного регулювання економіки, зокрема, стабілізації фінансової системи.

Ключові слова: фінансова безпека держави, банківська система, економічна безпека держави, Національний банк України, чинники.

NEGATIVE FACTORS AFFECTING THE PROVISION OF THE COUNTRY'S FINANCIAL SECURITY IN BANKING AND SOLUTIONS

Oleksandr Dubrovin, Applicant

State Higher Educational Institution "Banking University" in Kyiv

Summary. The subject of the article is the processes of the financial security ensure of the state in the banking sector. The purpose of the article is to determine the relationship between the banking system and financial security of the state, the establishment of basic most negative for the financial security of imbalances that have emerged in the banking system of Ukraine, and identify ways to address them in the future.

With the help of the methods of statistical analysis and comparison on the basis of the methodology of the system approach the questions of the relationship of the banking system and financial security of the state are disclosed. The influence of the banking system crisis in the state and the reduction of financial security of the state is shown. Negative factors impeding the effective functioning of the economy and its sustainable development and the banking system are identified.

Based on an analysis of measures taken by the NBU ways to reduce the level of financial security threats to the state are justified: the activation of lending by banks the economic development of the basic sectors of the economy; ensuring the further reduction of the interest rate as the main source to reduce the cost of credit resources due to stabilization of the situation in the monetary and foreign exchange markets; provide participants from the NBU refinancing market solely on the level of outflow of deposits; provision of additional capitalization of banks by their shareholders by phasing out the existing capital flows restrictions regarding the payment of dividends abroad, completion of the banking system recovery procedures, the withdrawal from the market of troubled banks.

The results can be used in the activities of the NBU and other executive bodies dealing with government regulation of the economy, in particular the stabilization of the financial system.

Keywords: financial security of the state, the banking system, the economic security of the state, the National Bank of Ukraine, factors

Постановка проблеми. В умовах дестабілізації фінансово-економічної ситуації в Україні внаслідок воєнних дій, торговельної війни з країною-агресором, неререформова-

ності економічних процесів та нестабільності економічних інститутів, загострення конкурентних відносин посилюються проблеми забезпечення фінансової безпеки держави. Одним з основних внутрішніх чинників, який впливає на зниження рівня забезпечення фінансової безпеки держави, є криза банківської системи, яка різко негативно позначилася на розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу кризи банківської системи на розвиток економіки, забезпечення фінансової безпеки досліджували О. Барановський [1], О. Власюк [2], О. Дзюблюк [3], В. Міщенко [4, 5], Л. Шемаєва [6], Т. Унковська [7], Н. Юрків [8] та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. Ця проблема потребує додаткового вивчення в контексті висвітлення чинників, що обумовлюють взаємозв'язок кризових явищ у банківській системі й фінансової безпеки держави.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення взаємозв'язку між банківською системою і фінансовою безпекою держави, встановлення основних найбільш шкідливих для фінансової безпеки диспропорцій, що сформувалися в банківській системі України, та визначення способів їх усунення у майбутньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до «Стратегії національної безпеки України», затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287-2015 визначено, що основною умовою економічного зростання національної економіки є забезпечення економічної безпеки держави. Основною складовою економічної безпеки держави у сучасній соціально-економічній ситуації в Україні є проблеми забезпечення фінансової безпеки у банківській сфері [9].

Одним із важливих шляхів вирішення цієї проблеми, зазначеною у Стратегії є: стабілізація банківської системи, забезпечення прозорості грошово-кредитної політики та відновлення довіри до вітчизняних фінансових інститутів.

Криза банківської системи, яка була викликана дестабілізацією фінансово-економічної ситуації в Україні внаслідок військових дій, торговельної війни з країною-агресором, неререформованості економічних процесів та макроекономічною нестабільністю в 2014 – 2016 рр. була зумовлена в першу чергу:

1. Значним відпливом депозитів; який обумовлений недовірою до банківської системи, падінням рівня доходів фізичних осіб та різким знеціненням гривні. Депозитні вклади фізичних осіб у національній валюті за 2015 р. скоротилися на 2 млрд грн, або лише на 1 %, тоді як у 2014 році обсяг коштів фізичних осіб у банківській системі порівняно з початком року скоротився на 126 млрд. грн., або на 29 %, у т.ч. у національній валюті – на 57 млрд. грн., в іноземній валюті – на 9 млрд. дол. США.

Обсяг депозитів в іноземній валюті за 2015р. також зменшився на 32,1% – до 13,2 млрд. дол. США, у тому числі фізичних осіб – з початку року зменшився на 36,3% – до 8,7 млрд. дол. США, юридичних осіб зменшився на 22,0% – до 4,5 млрд. дол. США.

2. Відбувається зменшення залишків за кредитами та погіршення якості кредитного портфелю банків. Скорочення кредитного портфелю юридичних осіб у національній валюті за 2015 р. становить - 74 млрд. грн., тоді як за 2014 р. – 41 млрд грн., в іноземній валюті – 4 млрд дол. США, аналогічно за 2014 р. – 6 млрд дол. США. На дану ситуацію вплинуло звуження ресурсної бази банків, макроекономічні чинники та вимушене посилення вимог до умов кредитування з боку банків. Зниження платіжної дисципліни позичальників, скорочення доходів населення та падіння ділової активності бізнесу суттєво знизили якість кредитного портфелю банків. Це вплинуло на зростання частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитного портфелю. Якщо станом на 01.01.2014р. цей показник загалом по банківській системі становив -7,7 %, на 01.01.2015р. він зріс до рівня 13,5 %, станом на 01.11.2015р. становив 20,4 %, то станом на 1 липня 2016р. сягнув межі 24,1% [10].

3. Зберігається негативна тенденція збитковості банків та проблеми з їх капіталізацією. Значний відплив депозитів із банків обмежив кредитування та активізував дострокове стягнення кредитів, що спровокувало ріст витрат на формування страхових резервів під проблемні кредити (за 2014 р. витрати банків на формування резервів становили 103 млрд грн, що в 4рази більше, ніж за 2013 р., а за 2015 р. ці витрати зросли до 115 млрд грн). Це стало причиною збільшення збитків українських банків протягом 2015 р. до майже 67 млрд грн., проти 53 млрд грн у 2014 р. Внаслідок чого, регулятивний капітал банків за 2015 р. зменшився на 58 млрд грн, до 131 млрд грн. проти його зменшення у 2014 р. на 16 млрд грн, до рівня 189 млрд грн. Скорочення регуляти-

вного капіталу банківської системи продовжилося і у поточному році. Так, станом на 1 липня 2016 р. його величина для працюючих банків знизилася до 127 млрд грн.

Найголовнішим окремо взятим показником і захистом від впливу негативних зовнішніх та внутрішніх чинників як для самого банку, так і для його клієнтів є абсолютний розмір власного капіталу. По банківській системі в цілому за 2014 р. рік, порівняно з початком року, власний капітал скоротився до рівня 148 млрд. грн. У 2015 році негативна тенденція щодо скорочення власного капіталу банківської системи продовжилася. Станом на 01.01.2016 р. його величина зменшилась до рівня 94,9 млрд. грн. Зменшення розміру власного капіталу за перший квартал 2016 року становить - 7,7млрд.грн.[10].

З метою підвищення рівня капіталізації банківської системи відбувається збільшення статутних фондів згідно планів рекапіталізації, затверджених НБУ.

4. *Міжнародні резерви України демонструють у поточному році помірно позитивну динаміку, не зважаючи на відсутність надходження кредитних коштів з боку МВФ.* Протягом 2015 року золотовалютні резерви Національного банку України зросли на 5,8 млрд.дол. США і станом на 1 січня 2016р. становили 13,3 млрд. дол. США. Їх поступове накопичення відбувається шляхом викупу валюти у комерційних банків на відкритому ринку, і за станом на 1 липня 2016р. становили 13,982млрд. дол. США.

5. *Ріст індексу цін споживчого ринку сягнув з 24,9 % у 2014р., до 43,3 % у 2015 р.* Інфляція в Україні в останні роки має переважно монетарний характер, пов'язаний із зростанням грошової маси на тлі скорочення виробництва ВВП. В умовах високого рівня інфляції знижується зацікавленість учасників ринку до довгострокових заощаджень, що негативно впливає на терміни кредитування та ставки за кредитними ресурсами. У червні 2016 р. споживча інфляція в річному вимірі уповільнилася до 6,9 % порівняно з 40,3 % у січні. У межах протидії інфляційному та девальваційному тиску НБУ послідовно підвищував облікову ставку (з 6,5 % станом на 15 квітня 2014 р. до 30 % станом на 4 березня 2015 р.).

6. *Продовжується ріст обсягу емісійної підтримки.* Згідно даних НБУ, протягом 2014 р. емісійне фінансування Уряду склало 175 млрд. грн., або майже 40 % зведеного бюджету. У 2015 році ця практика була продовжена і ріст обсягу емісійної підтримки становив 152 млрд. грн. Згідно планів НБУ на початок 2015р., максимальна сума, яка повинна була поступити в обіг шляхом перерахування до бюджету прибутку НБУ, підтримки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та підтримки ліквідності платоспроможних банків, не повинна була перевищити 91 млрд.грн., хоча необхідною умовою мінімізації темпів цінового зростання є поступове обмеження емісії [10].

Визначені негативні чинники, що впливають на забезпечення фінансової безпеки держави у банківській сфері можуть бути надалі вирішені шляхом:

- активізації кредитування банками економічного розвитку базових галузей економіки;

- забезпечення подальшого зниження рівня облікової ставки як основного джерела для здешевлення кредитних ресурсів за рахунок стабілізації ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках;

- надання учасникам ринку з боку НБУ рефінансування виключно на рівні впливу депозитів;

- забезпечення додаткової капіталізації банків їх акціонерами, шляхом поступової відмови від чинних обмежень руху капіталу в частині виплати дивідендів за кордон;

- завершення процедури оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків, у першу чергу – банків, що не дотримуються затверджених НБУ планів рекапіталізації;

- залучення в банківську систему додаткових пасивів, бажано довгострокових, особливо – у гривні. Найбільше потенційне джерело залучення пасивів – кошти населення поза банками, їх потенціал – у разі більший, ніж очікувані позики від міжнародних фінансових організацій. Для цього доцільно поступово підвищити гарантовану державою суму відшкодування вкладів фізичних осіб (спочатку до 500 тис. грн, з часом – до європейського рівня у 100 тис. євро). З метою мінімізації майбутніх ризиків для державного бюджету новий розмір максимального відшкодування повинен діяти лише для нових строкових депозитів у банках, що залишаться на ринку після остаточного завершення санації банківської системи;

– законодавче закріплення норм, що унеможливають зміну ключових правил діяльності банківської системи (методики формування та розрахунку регулятивного капіталу, критеріїв віднесення банку до категорії неплатоспроможних тощо) частіше, ніж раз на 6–12 місяців, з метою підвищення довіри до НБУ та банківської системи загалом;

– приведення у відповідність нормативів капіталу банківської системи до вимог Базеля III [23], досягнення у середньостроковій перспективі достатності капіталу банківської системи на рівні, вищому за 10 %, що відповідає концептуальним засадам Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року [24];

– дотримання Базельських рекомендацій з організації внутрішнього контролю в банках, який повинен бути спрямований не тільки на попередження та подолання порушень, але й на притягнення до відповідальності [23]. У цьому контексті особливо важливу роль відіграє прийнятий ініційований НБУ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 2 березня 2015 року № 218-VIII [25], який посилює адміністративну відповідальність керівників та власників банків, їх кінцевих бенефіціарів за порушення нормативно-правових актів НБУ; вводить адміністративну відповідальність зазначених осіб за дії, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних та кримінальну відповідальність, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредиторам.

Висновок. Проблеми забезпечення фінансової безпеки держави у банківській сфері займають важливе місце у широкому спектрі сучасних проблем забезпечення економічної безпеки України, з огляду на наявність банківської кризи (2014–2016рр.), найбільш глибокої за часи свого існування, що була зумовлена в першу чергу: значним впливом депозитів (який був обумовлений недовірою до банківської системи, падінням рівня доходів фізичних осіб та різким знеціненням гривні); зменшенням залишків за кредитами та погіршенням якості кредитного портфелю банків; негативними тенденціями збитковості банків та проблемами з їх капіталізацією; ростом індексу цін споживчого ринку при зростанні обсягу емісійної підтримки з боку НБУ. Негативні чинники, що впливають на забезпечення фінансової безпеки держави у банківській сфері можуть бути надалі вирішені шляхом: активізації кредитування банками економічного розвитку базових галузей економіки; забезпечення подальшого зниження рівня облікової ставки як основного джерела для здешевлення кредитних ресурсів за рахунок стабілізації ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках; надання учасникам ринку з боку НБУ рефінансування виключно на рівні впливу депозитів; забезпечення додаткової капіталізації банків їх акціонерами, шляхом поступової відмови від чинних обмежень руху капіталу в частині виплати дивідендів за кордон; завершення процедури оздоровлення банківської системи шляхом виведення з ринку проблемних банків, у першу чергу – банків, що не дотримуються затверджених НБУ планів рекапіталізації; залучення в банківську систему додаткових пасивів.

Перелік посилань:

1. Барановський О. І. Безпека банківської сфери / О. І. Барановський // Вісник НБУ. – 2014. – № 6. – С. 20–27.
2. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання : монографія / О. С. Власюк – К. : Академія фінансового управління, 2011. – 474 с.
3. Дзюблук О. В. [Особливості взаємозв'язку грошово-кредитної та валютної політики в період фінансової кризи](#) // Світ фінансів. – 2012. – № 2 – С. 130–141.
4. Міщенко В. І. Валюта і валютна політика / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова – К. : Знання, 2010. – 84 с.
5. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України: проблеми оцінки та забезпечення : монографія / Ж. М. Довгань. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – 450 с.
6. Шемаєва Л. Г. Завдання фінансово-економічної політики щодо відновлення економічного потенціалу контрольованих територій Донбасу : аналіт. записка / Л. Г. Шемаєва – К. : НІСД, 2015. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/donbas-80e7f.pdf>.
7. Унковська Т. Є. Як зупинити девальваційний торнадо / Т. Є. Унковська. // Дзеркало тижня. – 2014. – 12 грудня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.zn.ua/macrolevel/kak-ostanovit-devalyacionnyu-tornado-.html>.
8. Юрків Н.Я. Основні загрози безпеці банківської системи України та шляхи її подолання /Н.Я. Юрків// *International Collection of scientific proceedings «European Cooperation»*. – 2016. – 1(8). С. 27-37.

9.«Стратегія національної безпеки України», затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року №287-2015. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

10. Офіційний сайт Національного банку України – [Електронний ресурс]. Режим доступу http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=1471_6152&cat_id=5803853.

11.Постанова Правління НБУ від 01.10.2015 №657 «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 03 вересня 2015 року №581». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249474>.

12.Постанова Правління НБУ від 01.10.2015 № 658 «Про внесення зміни до постанови Правління Національного банку України від 31 березня 2014 року № 182». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249474>.

13. Постанова Правління НБУ від 04.02.2016 № 58. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.dkt.ua/ua/doc/1045.15067.0>.

14. Облікова ставка Національного банку України / Офіційний сайт Національного банку України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647&cat_id=44580.

15. Постанова НБУ від 07.06.2016 р. № 342 «Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.buh24.com.ua/postanova-nbu-vid-07-06-2016-r-342/>.

16. Постанова Правління від 07.06.2016 р. № 341 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів НБУ». - Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://document.ua/pro-vnesennja-zmin-do-dejakih-normativno-pravovih-aktiv-naci-doc272447.html>.

17. Постанова Правління НБУ № 361 від 28.07.2016 “Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів НБУ”. - Електронний ресурс]. – Режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LB16169.html.

18. Постанова Правління НБУ №83 від 16.02.2016 “Про внесення змін до Положення про застосування НБУ стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи”.- Електронний ресурс]. – Режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB16010.html.

19. Постанова Правління НБУ № 247 від 07.04.2016 "Про затвердження Інструкції про порядок формування уповноваженими банками реєстрів та внесення змін до деяких нормативно-правових актів НБУ з питань формування уповноваженими банками реєстрів”. - Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-instrukciyi-pro-porjadok-formuvannja-upov-doc265910.html>

20.Закон України «Про фінансову реструктуризацію» від 14.06.2016р. № 1414VIII. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1414-viii>

21. Постанова Правління НБУ № 225 від 31.03.2016 "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів НБУ”.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.document.ua/pro-vnesennja-zmin-do-dejakih-normativno-pravovih-aktiv-naci-doc265014.html>.

22. Грошово-кредитна статистика. 3.1. Огляди фінансових корпорацій. 3.1.1.Огляд Національного банку України. Вимоги до інших депозитних корпорацій. Кредити / Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1.

23. Compliance and the compliance function on bancs. Basel Committee on Banking Supervision. Basel, Apr. 2005р.- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org>.

24. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Затверджена Постановою правління НБУ від 18.06.2015р.№391. -[Електронний ресурс].–Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.

25. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 2 березня 2015 року № 218-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/218-19>.

Стаття надійшла: 25.09.2016 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

